

Марчак Віталій Ярославович,
заступник голови Апеляційного суду
Чернівецької області, доктор юридичних
наук, професор;

Шувальська Люсьєна Романівна,
асистент кафедри юридичної психології
юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича, кандидат юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ДЕЯКИХ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА СУД ПРИСЯЖНИХ

Основними обставинами кримінального провадження, які мають вплив на присяжних, можуть бути, власне, категорія вчиненого злочину, характер доказів, характеристики обвинуваченого і потерпілого тощо. Вивчення впливу цих факторів ґрунтується на результатах емпіричних досліджень, які засвідчили, що рішення (вердикт) присяжних залежить саме від цих особливостей, які розглядаються в судовому засіданні.

Американські психологи, які вивчають проблемами суду присяжних, вважають, що основою рішення, що приймається присяжними засідателями, є докази, досліджені в судовому процесі. Ця закономірність виразно виявляється тоді, коли надані докази надійні й однозначні. Таким чином, вердикт присяжних залежить від доказів, наданих сторонами під час судового слідства, і тільки потім – від атитюдів членів журі. Результати досліджень показують, що кількість доказів у кримінальному провадженні чинить утричі сильніший вплив, а якість – у сім разів, ніж атитюди присяжних до підсудного. Останні набувають особливого значення тільки в тих випадках, коли докази є суперечливими.

Наприклад, на рішення присяжних суттєво впливає характер злочину і розмір шкоди, заподіяної внаслідок його вчинення: що серйозніша шкода, то більша ймовірність обвинувального вердикту. Однією із причин цього ефекту є довіра присяжних до фактичних даних у провадженні, висновків експерта тощо. Присяжні менше довіряють доказам, що свідчать на користь обвинуваченого, у випадку заподіяння серйозної

шкоди, порівняно з легкою. Крім того, із розміром завданої шкоди пропорційно зростає ймовірність суворішого покарання обвинуваченого.

Категорія злочину передбачає його відповідність сформованим у повсякденній свідомості психологічного механізму та скрипту (сценарію) цього злочину. Скрипт злочину є однією зі складових когнітивного компонента атитюдів (стану готовності) до злочину [1]. Він охоплює опис послідовності дій злочинця і жертви в момент учинення злочину, а також перелік їхніх індивідуальних особливостей. Важливість скрипту злочину полягає в тому, що присяжні оцінюють схожість реальному злочину на сценарій певної категорії злочинів, визначаючи для себе, чи було вчинено злочин насправді. Що більша подібність між реальною подією і скриптом, то вища ймовірність, що присяжні оцінять реальну подію як злочин.

Сила доказової бази передбачає ступінь її впливу на присяжних, залежність від «правдивості доказів», довіри до свідків тощо. Такий вплив виявляється двома шляхами. По-перше, рішення присяжних залежить від змісту доказів. Так, в експерименті Г. Філда (1979) присяжні, які отримували сильні докази, що підтверджували показання потерпілої, приймали рішення про триваліше тюремне ув'язнення підсудного, ніж ті, у кого таких доказів не було. По-друге, надання сильних доказів запобігає впливу інших факторів. Результати досить значної кількості досліджень свідчать про те, що ефекти, пов'язані з привабливістю учасників процесу або атитюдами (прихильністю) присяжних, виявляються, здебільшого, за браку сильної доказової бази.

Складність доказів може бути пов'язана зі специфічністю їхнього змісту (наприклад, свідчення експертів містять спеціальну термінологію); ясністю (вказівкою на правильність позиції тільки однієї зі сторін); обсягом (кількістю доказів тощо). Специфічність змісту показань і їх значний обсяг призводять до збільшення когнітивного навантаження, що є причиною використання присяжними простих стратегій винесення рішення.

Довіра присяжних до показань підсудного залежить від способу їх отримання. Зокрема, на думку американських дослідників, більшість присяжних вважають, що підсудний міг

дати неправдиві свідчення під впливом страху, але не обіцянки пом'якшити покарання. Тому вони не вірять тому підсудному, який говорить, що обмовив себе через те, що йому пообіцяли свободу. На сприйняття ступеня тиску, що чиниться на обвинуваченого, впливає спосіб надання інформації про слідчі дії, які проводили під час досудового розслідування. Наприклад, якщо під час перегляду відеозапису слідчої дії більшу частину часу показують того, хто її проводить (слідчого чи прокурора), то це викликає у глядачів (присяжних) відчуття тиску на підозрюваного, чого не відбувається, якщо здебільшого показують саме підозрюваного.

Характеристики підсудного і потерпілого є також факторами, які впливають на рішення присяжних, зокрема, їх соціодемографічні, фізичні й психологічні особливості. Розглядаючи індивідуальні особливості підсудного і потерпілого, а також їх поведінку на місці злочину, присяжні вирішують питання про довіру до тих доказів, які надають сторони під час судового слідства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулевич О. А. Психология в суде присяжных. Аналитический обзор : учеб. пособие / О. А. Гулевич. – М. : МО им. Л. С. Выготского, 2003. – 259 с.

Маслак Олександр Олександрович,

старший викладач Центру ГО НАН
України, кандидат філософських наук

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ С. ОРІХОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

В епоху поширення глобалізаційних процесів цікавою для соціально-філософського дослідження стає проблема співвідношення універсального і локального в межах культурно-цивілізаційних витоків певних традицій правосвідомості, а також проблема взаємовпливів та взаємопроникнення різномірних соціокультурних елементів політичної і правової культур як основи соціокультурних єдностей, «монад» соціального, політичного й правого буття народів. В Україні